

**Wyrok z dnia 29 maja 1996 r.
III ARN 96/95**

Pojęcie "osoba podlegająca represjom w hitlerowskich obozach koncentracyjnych oznacza również dziecko poczęte, jeżeli urodziło się żywe (art. 4 ust. 1 pkt 1 lit a, ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm. w zw. z art. 8 § 2 k. c. i art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie ludzkiego płodu i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. Nr 17, poz. 78.).

Przewodniczący SSN: Adam Józefowicz, Sędziowie SN: Andrzej Kijowski (sprawozdawca), Jerzy Kwaśniewski, Walerian Sanetra, Andrzej Wróbel,

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Waldemara Grudzieckiego, po rozpoznaniu w dniu 29 maja 1996 r. sprawy ze skargi Genowefy K. na decyzję Kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w W. z dnia 24 lutego 1994 r., [...] w przedmiocie odmowy przyznania uprawnień kombatanckich, na skutek rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości [...] od wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego-Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie z dnia 31 stycznia 1995 r., [...]

- 1) u c h y ł i ł zaskarżony wyrok;
- 2) u c h y ł i ł decyzję kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w W. z dnia 24 lutego 1994 r., [...];
- 3) z a s ą d z i ł od Kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie na rzecz Genowefy K. kwotę 10,00 zł (słownie zł: dziesięć) tytułem zwrotu kosztów procesu przed Naczelnym Sądem Administracyjnym.

U z a s a d n i e n i e

Kierownik Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, decyzją z dnia 24 lutego 1994 r., [...], odmówił Genowefie K., urodzonej 11 lutego 1945 r., przyznania uprawnień kombatanckich z tytułu przebywania od dnia 23 czerwca do dnia 22 lipca 1944 r., a więc w okresie trzech pierwszych miesięcy życia płodowego w łonie matki, w hitlerowskim obozie koncentracyjnym na Majdanku. W uzasadnieniu tej decyzji podano, że zgodnie z przepisem art. 4 ust. 1 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.) represjami w rozumieniu ustawy są okresy przebywania z przyczyn politycznych, narodowościowych, religijnych i rasowych m.in. w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady. Wnioskodawczyni nie przebywała jednak w obozie koncentracyjnym na Majdanku jako osoba fizyczna, a zatem nie spełnia ustawowych przesłanek przyznania uprawnień kombatanckich.

Skargę na tę decyzję rozpatrywał Naczelny Sąd Administracyjny-Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie, oddalając ją wyrokiem z dnia 31 stycznia 1995 r., [...], w

k którego motywach stwierdzono, że uprawnienia kombatanckie przysługują m.in. "osobom" więzionym w obozach koncentracyjnych, lecz osobą fizyczną jest człowiek dopiero od chwili urodzenia, jeśli przepis szczególny nie stanowi inaczej. Takiego przepisu szczególnego nie zawiera jednak ustawa kombatancka.

Powyższy wyrok rewizją nadzwyczajną z dnia 6 grudnia 1995 r. zaskarżył Minister Sprawiedliwości, zarzucając temu orzeczeniu rażące naruszenie art. 207 § 5 k.p.a., art. 1 ust. 1 w związku z art. 3 pkt 2 i art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach, art. 8 § 2 kodeksu cywilnego w brzmieniu ustalonym przez art. 6 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78), a także naruszenie interesu Rzeczypospolitej Polskiej. Wskazując te zarzuty, Minister Sprawiedliwości na podstawie art. 57 ust. 2 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz. U. Nr 74, poz. 368) domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Naczelnemu Sądowi Administracyjnemu-Ośrodkowi Zamiejscowemu w Lublinie do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu wniosków rewizji nadzwyczajnej Minister Sprawiedliwości zakwestionował pogląd Naczelnego Sądu Administracyjnego, że w zakresie przedmiotowym niniejszej sprawy nie ma przepisu szczególnego, przyznającemu człowiekowi zdolność prawną przed urodzeniem. Minister wskazał na przepis art. 8 § 2 k.c., który stanowi, że zdolność prawną ma również dziecko poczęte; jednakże prawa i zobowiązania majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe. Skarżący podkreślił przy tym, że ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r., wprowadzająca takie brzmienie powołanego przepisu, weszła w życie przed podjęciem decyzji Kierownika Urzędu do Spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych, a więc również przed wydaniem rewidowanego wyroku.

Skarżący zauważył ponadto, że dziecko poczęte korzysta z ochrony w zakresie praw do spadku (art. 927 § 2 i art. 972 k.c.), uznania dziecka (art. 75 k.r.i op.), alimentacji matki przed urodzeniem dziecka (art. 142 k.r.i op.), czy ustanowienia dlań kuratora (art. 182 k.r.i op.). W kierunku rozszerzenia uprawnień nasciturusa zmierza też orzecznictwo Sądu Najwyższego. Skarżący powołał się w tej mierze na wyrok z dnia 8 stycznia 1965 r., II CR 2/65, w którym Sąd Najwyższy dopuścił dochodzenie przez dziecko roszczeń odszkodowawczych z tytułu uszkodzeń ciała lub rozstroju zdrowia, choćby czyn wywołujący szkodę był skierowany bezpośrednio przeciw ciężarnej matce. W wyroku z dnia 3 maja 1967 r., II PR 120/67, Sąd Najwyższy orzekł z kolei, że czyn niedozwolony wyrządzony ciężarnej, który spowodował zmiany w normalnym rozwoju płodu i w konsekwencji kalectwo dziecka, jest deliktem przeciw dziecku, jeżeli urodzi się żywe, gdyż nie może być ono w gorszej sytuacji od dziecka doznającego szkody w czasie porodu lub bezpośrednio po nim.

Powyższe względy przemawiają za tym, aby do dziecka poczętego, które urodzi się żywe, odnosić pojęcie "osoby" użyte w art. 1 ust. 1 ustawy kombatanckiej i dotyczące również czasu przebywania w hitlerowskich obozach koncentracyjnych (art. 3 pkt 2 ustawy). Rozszerzającą interpretację pojęcia "osoby" według tej ustawy nakazują również względy humanitarne. Wnioskodawczyni urodziła się bowiem jako dziecko wątłe i chorowite. Przez wiele lat leczyła się z powodu m.in. nerwicy neurastenicznej i ogólnego rozstroju nerwowego, dyskopatii, choroby nowotworowej kości (przechodząc w związku z tym dwukrotną operację), uzyskując rentę inwalidzką drugiej grupy z

ogólnego stanu zdrowia. Na taki stan zdrowia wnioskodawczyni wpłynęły zaś niewątpliwie ekstremalnie trudne warunki życia, jakie będąca z nią w początkowym okresie ciąży matka musiała znosić w hitlerowskim obozie koncentracyjnym na Majdanku.

Wyrok odmawiający wnioskodawczyni statusu osoby represjonowanej stanowi zdaniem skarżącego nie tylko rażące naruszenie powołanych przepisów prawa, ale godzi też w interes Rzeczypospolitej Polskiej. Pozbawia bowiem zainteresowaną przysługujących jej ustawowo uprawnień, czego nie sposób pogodzić z zasadami praworządności obowiązującymi w państwie prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rewizja nadzwyczajna jest uzasadniona. Naczelny Sąd Administracyjny rzeczywiście nie dostrzegł, względnie zbagatelizował doniosłość zmian, które w polskim porządku prawnym wprowadziła ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78), powoływana dalej jako "ustawa". Wprawdzie w tytule ustawy użyto określenia "płód ludzki", ale jej preambuła oraz treść wyraźnie wskazują na zamiar zbliżenia sytuacji prawnej osoby fizycznej oraz nasciturusa. W preambule ustawy prawodawca "uznał" bowiem, że "życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela". Prawo do życia, jako prawo "przyrodzone", ma więc konsekwentnie nie tylko osoba fizyczna, ale od chwili poczęcia "każda istota ludzka" (art. 1 ust. 1 ustawy), przy czym istota ludzka jest przed urodzeniem nazywana w przepisach ustawy "dzieckiem poczętym", którego życie i zdrowie pozostają od tej chwili pod ochroną prawa (art. 1 ust. 2).

W kierunku zgodnym ze swymi założeniami aksjologicznymi ustawa dokonała też zmiany innych przepisów systemu prawnego, w tym przepisów kodeksu cywilnego. Nowo wprowadzony przepis art. 446¹ k.c. stanowi, że dziecko może z chwilą urodzenia żądać naprawienia szkód doznanych przed urodzeniem. Zmieniono też art. 8 k.c. w taki sposób, że jego dotychczasowa treść, iż każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną, stała się przepisem § 1, zaś dodany przepis § 2 rozszerzył zdolność prawną również na nasciturusa. Przepis art. 8 § 2 k.c. stanowi bowiem, że zdolność prawną ma także dziecko poczęte, z tym iż prawa i zobowiązania majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe. Od daty wejścia ustawy w życie, tj. od dnia 16 marca 1993 r., system prawa cywilnego przewiduje zatem zdolność prawną istoty ludzkiej, czyli osób fizycznych oraz dziecka poczętego, które zdolność bycia podmiotem praw i obowiązków majątkowych ma pod zawieszającym warunkiem urodzenia się. Urodzenie się dziecka jest zaś objęte domniemaniem z art. 9 k.c., że przyszło ono na świat żywe.

Norma z art. 8 § 2 k.c. ma również zastosowanie w przedmiotowej sprawie. Nie znaczy to wprawdzie, że ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.), powoływana dalej jako "ustawa kombatancka", normuje stosunki społeczne z zakresu prawa cywilnego, choć równie trudno byłoby stosunki te kwalifikować jako administracyjnoprawne, nawet jeśli taki charakter ma tryb orzekania o spełnieniu przesłanek warunkujących nabycie określonych w ustawie uprawnień.

Wspomniane uprawnienia tworzą specyficzną kategorię społecznego odszkodowania, odrębną od odszkodowań według prawa pracy, prawa cywilnego, czy prawa ubezpieczeniowego (cywilnego) i powinny być przypisywane do zakresu materialnego prawa ubezpieczenia społecznych sensu largo, nazywanego też niekiedy prawem socjalnym. Istnieją wszakże wątpliwości, czy normy prawa socjalnego tworzą w polskim systemie prawnym gałąź w pełni samodzielna, nie mówiąc już o nieskodyfikowaniu tych norm, a nawet ich znacznym rozproszeniu wśród różnych aktów normatywnych. Dlatego przy badaniu zdolności do nabycia uprawnień z zakresu prawa socjalnego może zaistnieć potrzeba posilkowego sięgania do uregulowań z innych dziedzin prawa.

Taka sytuacja występuje na tle uprawnień z ustawy kombatanckiej, która przyznaje je nie tylko "osobom" mogącym się wykazać działalnością określoną w art. 1 ust. 2 lub w art. 2 (łącznie z okresami zaliczalnymi do działalności kombatanckiej i działalności z nią równorzędnej - art. 3 ustawy), ale również "osobom" mogącym udokumentować pozostawanie w sytuacjach faktycznych wskazanych w art. 4, tzn. podleganie represjom w rozumieniu tego przepisu. Kategoria wspomnianych "osób" nie została ograniczona do osób fizycznych, co w odniesieniu do podlegania represjom nie miałoby zresztą rzeczowego uzasadnienia. Kategoria pojęciowa "osób" przebywających w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady (art. 4 ust. 1 pkt 1 lit. a ustawy kombatanckiej) jest zatem synonimem pojęcia "istoty ludzkiej" i obejmuje zarówno osobę fizyczną, jak też dziecko poczęte, jeżeli urodziło się żywe.

Interpretowanie pojęcia "osoby" w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy kombatanckiej przy uwzględnieniu treści art. 8 § 2 k.c. jest jurystycznie uzasadnione o tyle, o ile w jednym i drugim wypadku chodzi o prawa majątkowe i ściśle z nimi związane prawa niemajątkowe (nazywane w preambule ustawy kombatanckiej "głębokim szacunkiem wszystkich rodaków"), stanowiące elementy treści stosunków prawnych typu uprawnieniowo-zobowiązaniowego. Taka interpretacja ma również niepodważalne uzasadnienie aksjologiczne, i to zarówno w przepisach ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r., jak też w przepisach ustawy kombatanckiej. Zgodnie bowiem z jej art. 4 ust. 2 przepisy ustawy stosuje się także do osób, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu poddania eksterminacji lub w celu przymusowego wynarodowienia. Prawodawca dostrzegł więc konieczność stosowania ustawy również wobec dzieci, a założenie o racjonalności jego działania wyklucza przypisanie mu zamiaru nierównego traktowania dziecka w łonie matki i tuż po urodzeniu.

Z powyższych rozważań wynika, że Naczelny Sąd Administracyjny przyjął w zaskarżonym wyroku niedopuszczalnie zawężającą interpretację pojęcia osoby represjonowanej w rozumieniu ustawy kombatanckiej, czym rażąco naruszył jej przepisy oraz przepisy innych ustaw, mających zastosowanie w sprawie. Zaskarżony wyrok stanowi równocześnie naruszenie interesu Rzeczypospolitej Polskiej, wyraźnie sformułowanego w preambułach ustawy kombatanckiej oraz ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. Rewizję nadzwyczajną należało więc uwzględnić pomimo upływu sześciomiesięcznego terminu z art. 421 § 2 k.p.c.

Kierując się wskazanym rozumowaniem Sąd Najwyższy uchylił więc zaskarżony wyrok, a także poprzedzającą go decyzję Kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, gdyż powinna ona być już uchylona w postępowaniu sądowoadministracyjnym.

=====